

DARIUSZ GÓRA • KRZYSZTOF ŁABĘDŹ
PIOTR POCHYŁY

**POLITYKA
WYZNANIOWA
PERSPEKTYWA III RP**

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE
KRAKÓW 2019

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2019

Publikacja dofinansowana z subwencji Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
przeznaczonej na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego i badawczego
Akademii Ignatianum w Krakowie w 2019 roku

Recenzenci

Dr hab. Paweł Malendowicz, prof. UKW

Dr hab. Rafał Prostek, prof. UEK

Redakcja

Klaudia Bien

Projekt okładki i stron tytułowych

Artur Falkowski

Opracowanie techniczne

Jacek Zaryczny

ISBN 978-83-7614-447-4

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620 • faks 12 39 99 501

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM

Dział handlowy: tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia wysyłkowa: tel. 12 62 93 260

www.wydawnictwowam.pl

Spis treści

<i>Wstęp</i>	7
DARIUSZ GÓRA	
<i>Przeszła sprawność i obecny marazm polskiej polityki wyznaniowej. Casus d’Herbigny’ego</i>	13
1. Sprawa biskupa d’Herbigny’ego	13
2. Zagadka i jej rozwiązanie	18
3. Wnioski teoretyczne i strategiczne dotyczące okresu międzywojennego	29
4. III RP w epoce rozproszenia suwerenności	35
5. Teza o depolonizacyjnej roli Kościoła na Kresach	40
6. Wnioski dotyczące III RP	47
KRZYSZTOF ŁABĘDŹ	
<i>Relacje państwo – Kościół katolicki w Polsce – założenia normatywne i stan rzeczywisty</i>	55
Wprowadzenie	55
1. Normatywne założenia relacji państwo – Kościół	57
1.1. Europejskie modele stosunków między państwem a Kościołem	57
1.2. Społeczna nauka Kościoła o relacjach państwo- kościelnych	59
1.3. Założenia dotyczące relacji państwo-kościelnych w prawie polskim	63
2. Aktualne relacje państwo – Kościół – stan rzeczywisty	68
2.1. Problemy związane z realizacją założeń normatywnych	68
2.2. Relacje państwo – Kościół po 2015 roku – oceny krytyczne	73
2.3. Różnice wśród hierarchów Kościoła. Symptomy częściowej zmiany	79
3. Opinia publiczna wobec relacji państwo – Kościół	90
Zakończenie	96

PIOTR POCHYŁY

<i>Działalność Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu w zakresie wolności religijnej</i>	105
Wprowadzenie	105
1. Komisja Spraw Zagranicznych Sejmu	113
2. Wybrane formy aktywności Komisji Spraw Zagranicznych	116
3. Komisja Spraw Zagranicznych w kwestii wolności religijnej	123
4. Chiny i sprawa Tybetu	127
5. Prześladowania chrześcijan w Indiach i na Bliskim Wschodzie	134
6. Chrześcijananie na Wschodzie, dialog między religiami	138
7. Kandydaci na ambasadorów Polski przy Stolicy Apostolskiej oraz Zakonie Maltańskim (po 1991 roku)	140
Podsumowanie	146

Wstęp

Książka, którą trzymacie Państwo w ręku, jest owocem współpracy naukowców reprezentujących trzy różne ośrodki akademickie oraz praktykujących rozmaite podejścia badawcze i metodologiczne. Wspólnym mianownikiem tych trzech różnych głosów jest zagadnienie polityki wyznaniowej oraz miejsce i czas akcji: III Rzeczpospolita. Autorzy świadomie nie uzgadniali ze sobą stanowisk normatywnych ani wniosków badawczych, aby zaoferować czytelnikom panoramę refleksji mogącą inspirować bardzo różne kategorie odbiorców.

Książkę otwiera rozdział nawiązujący swym tytułem do klasycznej już w pewnych kręgach pozycji amerykańskiego teologa i politologa George'a Weigla – *Tranquillitas ordinis* z 1987 roku. Podtytuł tamtej monografii informował, iż mowa będzie o *Obecnym upadku i przyszłej obietnicy amerykańskiej myśli katolickiej na temat wojny i pokoju*¹. Debiutujący ówczesnie autor, późniejszy najślawniejszy w świecie biograf papieża Jana Pawła II oraz wnikliwy analityk amerykańskiej i światowej sceny katolickiej, zaprezentował się publiczności w znanej sobie odtąd roli życzliwego, ale bardzo konsekwentnego krytyka idei i zagadnień związanych z życiem Kościoła rzymskokatolickiego, w którego ramach odnajdywał się jako uczeń i wyznawca i którego doktrynę starał się zgłębiać i rozwijać. Młody

---

1 G. Weigel, *Tranquillitas Ordinis. The Present Failure and Future Promise of American Catholic Thought on War and Peace*, Oxford – New York 1987.

autor decydował się na polemikę z drogą mu instytucją religijną, której pasterze, jak starał się wykazać, podejmując skomplikowany temat wojny i pokoju, popełniali fatalny błąd zarówno w aspekcie politycznym, jak i doktrynalnym, inspirując się obcą katolickiej tradycji ideą pacyfizmu. Sytuacja ta zaistniała w dobie największego przesilenia zimnowojennego konfliktu pomiędzy władzami politycznymi Stanów Zjednoczonych a deklarującym wrogie zamiary i uzbrojonym po zęby komunistycznym adwersarzem, nazywanym „imperium zła”. Uwzględnienie perspektywy politologicznej oraz wyjście poza binarny schemat: doktryna religijna – wyzwania współczesności, stworzyło intelektualnie płodną przestrzeń do debaty i pozwoliło przedstawić szereg znanych wątków historii religijnej ojczystego kraju autora w zupełnie nowym świetle. W ramach wspólnie podzielanych pryncypiów uprawniało do odmiennego rozłożenia akcentów, aż wreszcie doprowadziło do sporządzenia listy *Dziedzictwa porzuconego* oraz postulatywnego zestawu *Dziedzictwa domagającego się odzyskania i rozwinięcia*². Nic dziwnego, że jeden z recenzentów, późniejszy *speechwriter* głowy państwa, określił książkę jako najważniejsze dzieło na temat wojny i pokoju, jakie opublikowano od czasów Soboru Watykańskiego II³.

Pierwszy z rozdziałów naszej książki – nawiązujący już, jak napisaliśmy, do pracy George’a Weigla – zawiera pogłębioną analizę *Przeszłej sprawności i obecnego marazmu polskiej polityki wyznaniowej* dokonaną na podstawie studium przypadku z okresu międzywojennego dotyczącego biskupa Michela d’Herbigny’ego. Autor rozdziału, Dariusz Góra, z opisywanym przez siebie przypadkiem zetknął się osobiście. Po kilkunastu latach, które minęły od tamtego wydarzenia, skonstatował, że wiedza na jego temat, prezentowana choćby w encyklopediach internetowych, cały czas pozostaje w sferze domysłów. Dochodzenie przeprowadzone w sprawie tego tajemniczego przypadku zakończyło się przedłożeniem czytelnikowi zestawu wiążących konkluzji. Analiza aktywności biskupa d’Herbigny’ego, najwyżej uplasowanego i obdarzonego wszystkimi pełnomocnictwami przedstawiciela Stolicy Apostolskiej na terenie Rosji Sowieckiej oraz obszarach byłego zaboru rosyjskiego, ujawniła

---

2 Tamże, tytuły części II i III.

3 W. McGurn, fragment recenzji z „Wall Street Journal”, cyt. tamże, s. IV okładki.

zestaw rozbieżności pomiędzy ówczesną polityką wschodnią Watykanu a interesami państw powstających na tym obszarze, zwłaszcza bolszewickiej Rosji, ale także odradzającej się II Rzeczypospolitej.

Ten ostatni przypadek przykuwa uwagę autora rozdziału, prowokując go do poprowadzenia rozważań w kierunku porównania ówczesnej polityki wyznaniowej II RP z przejawami aktualnej polityki wyznaniowej państwa polskiego, skorelowanej ponadto z jego polityką wschodnią. Rozdział prezentuje oryginalną typologię ustrojów politycznych, niwelującą standardowo uwydatniane różnice pomiędzy ustrojami demokratycznym i autorytarnym, by w zamian podkreślić rozstrzygające znaczenie suwerena systemu ustrojowego, jakim jest lub nie jest jego naród. Zastosowanie typologii zakorzenionej w lokalnej historii i geopolityce pozwala na bardziej wnikliwą analizę aktualnego kształtu ustrojowego państwa, które w obecnych czasach przyznaje się do nazwy Rzeczpospolita, i weryfikację jego instytucjonalnych korzeni. Skonfrontowanie obecnego stanu rzeczy ze śmiałością i konsekwencją wizji politycznej charakteryzującej przedwojenną II RP nie wypada pomyślnie dla współczesnych elit politycznych w okresie, jaki ze względów analitycznych zamknięto na 2015 roku. W miejsce inspiracji tysiącletnim dorobkiem polityczno-kulturowym państwa założonego przez Mieszka I, zestaw poglądów składających się na horyzont mentalny dużej części współczesnych elit politycznych porównany został do horyzontu mentalnego twórców współczesnej Republiki Austriackiej. Autor posłużył się pojęciem austrianizacji, aby określić ów nienazwany dotąd horyzont mentalny, zestawiając go przy okazji z funkcjonującym w ramach środowiska rewizjonistycznych krytyków PRL ideałem *finlandyzacji*.

Mimo analizy szeregu istotnych danych z obszaru kresowego dawnej Rzeczypospolitej (obszaru będącego zarazem postulatywnie priorytetowym kierunkiem polskiej polityki wschodniej) autor nie uwzględnił w swoich analizach podpisanego na początku 2019 roku aktu autokefalii (tj. samodzielności organizacyjnej) ukraińskiej Cerkwi prawosławnej, który to akt powinien w istotny sposób prze wartościować konfiguracje polityczno-religijne funkcjonujące dotąd na obszarze Europy Wschodniej.

Data końcowa analiz rozdziału I staje się zarazem punktem startowym rozważań autora rozdziału II, Krzysztofa Łabędzia. Ten fragment książki odchodzi od ściśle pojętego tematu polityki

wyznaniowej, w zamian za to skupiając się na prawnym i socjologicznym otoczeniu tego zagadnienia w kontekście utrzymywania się władzy jednego obozu rządzącego w latach 2015–2018. Konkluzja rozważań zostaje zasygnalizowana niejako już na wstępie: stan faktyczny relacji pomiędzy państwem a Kościołem pod rządami PiS nie odpowiada stanowi normatywnemu, wyrażonemu w aktach prawnych, a nawet w jednym z dokumentów programowych partii rządzącej, przytoczonym za portalem Komitetu Obrony Demokracji. O ile do tradycji europejskiego modelu relacji państwo – Kościół należy wzajemny rozdział ich kompetencji, o tyle sytuacja aktualna, opisywana w rozdziale, wskazuje na nieuprawnione przenikanie się tych dziedzin. Autor dokonał obfitego przytoczenia przepisów Konstytucji i skonfrontował je z dokumentami kościelnymi, co doprowadziło go do wniosku, że zapisy te odpowiadają postulatowi formułowanym w ramach nauczania społecznego Kościoła katolickiego. Problem wydaje się tkwić w zachowaniu przedstawicieli klasy politycznej, którzy być może licząc na większą legitymizację, sami czynią dość nachalne umizgi względem hierarchów kościelnych.

Mieszanie się dwóch sfer, politycznej i religijnej, skutkuje sytuacjami poddawanymi zapomnieniu nawet w oficjalnych deklaracjach polskich biskupów. Piętnują oni przypadki przekształcania sfery sakralnej w świecki, polityczny areopag, zapełniany hasłami i symbolami niemającymi wiele wspólnego z autentycznymi zasadami chrześcijaństwa. Jednocześnie odnotowuje się rzeszę kościelnych hierarchów, którzy w ramach swojej aktywności duszpasterskiej jawnie wspierają obóz rządzący. Autor rozdziału prezentuje listę owych hierarchów oraz wykaz przemówień, w których takie jednoznaczne deklaracje padły.

Drugim elementem dominującym w tekście Krzysztofa Łabędzia jest próba wykazania korelacji pomiędzy napiętnowanym w rozdziale zlewaniem się dwóch autonomicznych sfer religii i polityki ze statystyką malejących praktyk religijnych wśród wiernych świeckich. Autor starał się dowieść, iż w świetle normatywnych zapisów ustrojowych mieszanie się sfer religii i polityki jest zasadniczo niekorzystne.

W rozdziale III Piotr Pochyły przedstawia zakres działalności Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu od 1989 roku do czasów współczesnych w związku z zagadnieniami dotyczącymi wolności

religijnej, obrony fundamentalnych wartości, praw człowieka czy prawa do życia. Aby osiągnąć ten cel, przeanalizowano: spotkania z kandydatami na ambasadorów, szczególnie z tymi udającymi się do Stolicy Apostolskiej, obrady Komisji dotyczące się kwestii łamania praw człowieka w Chinach i Tybecie, formułowanie dezyderatów, rozdzielanie stanowisk, forsowanie uchwał dotyczących ochrony chrześcijan w Indiach, Chinach czy przede wszystkim na Bliskim Wschodzie. Analizie poddanych zostało dziewięć kadencji Sejmu (od X kadencji Sejmu PRL zapoczątkowanej w czerwcu 1989 roku do VIII kadencji Sejmu z lat 2015–2019; analizę zakończono na listopadzie 2018 roku). Wskazane zostały postawy posłów z poszczególnych frakcji, kwestie podlegające ich szczególnemu zainteresowaniu oraz zasady debatowania nad istotnymi z punktu widzenia interesów państwa zagadnieniami międzynarodowymi.

Jako autorzy wyrażamy nadzieję, że książka będzie istotnym źródłem wiedzy, przyczynkiem do dyskusji dla wszystkich zainteresowanych problematyką polityki wyznaniowej Polski w perspektywie historycznej, a przede wszystkim w okresie funkcjonowania III RP.

Dariusz Góra, Krzysztof Łabędź, Piotr Pochyły